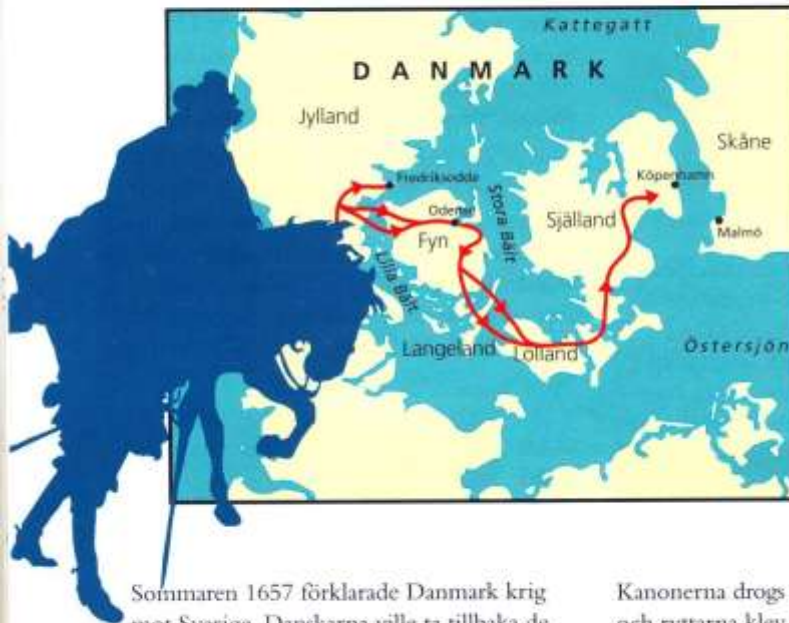

Danska landskap blir svenska

Marschen över Bälten

Sommaren 1657 förklarade Danmark krig mot Sverige. Danskarna ville ta tillbaka de landområden som de hade förlorat till Sverige under 30-åriga kriget.

Den svenske kungen Karl X Gustav svarade med att anfälla Danmark. Svenska trupper, som tidigare hade krigat i Polen, lyckades ockupera den del av Danmark som heter Jylland. Eftersom kriget tycktes gå så bra, ville svenskarna även ta resten av landet. Men Danmark består av flera öar, och hur skulle den svenska armén kunna ta sig över sunden Stora och Lilla Bält, som skiljer de största öarna från fastlandet?

Nästan hela armén bestod av utländska legoknektar, som kunde bli mycket besvärliga om de tvingades sitta sysslolösa alltför länge. Men svenskarna hade inte tillräckligt många fartyg för att kunna föra knektarna över Stora och Lilla Bält.

Då fick de hjälp av den bistra vinterkylan. I november blev det nämligen så kallt att havet började frysa till is. Kylan höll i sig, och i januari 1658 beslöt kung Karl X Gustav att armén skulle marschera på isen över Bälten.

Karlarna med sina hästar och tunga vagnar tog sig ut på isen. Till en början gick allt bra. Men sakta började isen täckas med vatten. På vissa håll nådde vattnet ända upp till knäna på knektarna.

Kanonerna drogs på långt avstånd från varandra, och ryttarna klev av sina hästar för att isen skulle hålla bättre.

När armén bara var några hundra meter från ön Fyn brakade plötsligt två hela kompanier med hästar och ryttare igenom isen. Alla drunknade i det iskalla vattnet. Resten av armén kunde inget göra för att hjälpa. De fortsatte att marschera tills de hade fast mark under fötterna.

De danska försvararna flydde när de såg den svenska armén komma in från havet. Svenskarna intog och plundrade Fyn. Sedan fortsatte de sin riskfyllda marsch över Stora Bält och vidare in på Sjælland.

I februari 1658 slöts fred mellan Sverige och Danmark. Danmark tvingades lämna ifrån sig Skåne, Blekinge, Halland (för evig tid), Bohuslän, Bornholm och Trondheims län till Sverige.

Karl XI

År 1660 dog Karl X Gustav, bara 38 år gammal. Han hade haft hög feber i flera dagar. Hans ende son, som också hette Karl, var då knappt fem år gammal. Och nu var det hans tur att bli kung. Han fick heta Karl XI.

Eftersom Karl XI bara var ett barn, fick några adelsmän regera i hans ställe tillsammans med hans mor, änkedrottningen. Vid 17 års ålder blev Karl XI myndig och fick börja regera landet.

Regalskeppet Kronan flyger i luften i slaget vid Öland 1676. Målningen är gjord 1686 av Claus Moinichen.

Skånekrigen

År 1675, när Karl XI var 20 år, blev det åter krig mellan Sverige och Danmark. Danskarna försökte ta tillbaka Skåne, Blekinge och Halland. Till en början såg detta också ut att lyckas.

Det svenska skeppet Kronan sänktes av danska krigsfartyg strax söder om Öland. Åtta hundra svenskar dödades. Kronan var Europas största krigsfartyg.

Danska trupper skeppades över Öresund. De svenska knektarna trängdes tillbaka, och snart var hela Skåne i danskarnas händer.

Då tog Karl XI själv befälet över den svenska armén. Redan efter några månader började danskarna trängas tillbaka, bit för bit.

Det var en fruktansvärd tid för folket i Skåne, både för invånarna i städerna och på landsbygden. Danska och svenska knektar misshandlade och plundrade vanligt folk. Bönder och borgare blev snabbt trötta på kriget. De ville ha fred. Sedan gjorde det detsamma vem som segrade.

Dykaren har funnit en bronskanon och ett kranium på den plats där vraket av regalskeppet Kronan ligger.

Snapphanarna

Danskarna fick hjälp av beväpnade bönder från Skåne, Blekinge och Halland, så kallade snapphanar. Snapphanarna hittade bra i skogarna. De la sig ofta i bakhåll och överföll de svenska knektarna.

Folk blev snapphanar av olika skäl. Några kände sig ännu som danskar och ville försvara Danmark mot Sverige. Andra kände hat mot svenska soldater, därför att dessa hade plundrat deras hem.

En del snapphanar var bönder den mesta tiden. Men när svenskar kom till trakten tog de fram sina vapen som låg gömda i stugorna.

Andra var ständigt snapphanar. De höll till i skogen i stora grupper. Många, som hade fått sina gårdar nedbrända eller smitit från militärtjänst, anslöt sig till dem.

Krigskassan plundras

Snapphanarna ställde till stor skada för den svenska armén. De anföll mat-transporter och svenska knektar, som färdades i små grupper.

Under sommaren 1676 flydde den svenska armén genom Skåne och vidare över gränsen till Småland. En liten trupp hade fått i uppdrag att föra den svenska krigskassan i säkerhet. Den bestod av kopparpengar, som var så stora och tunga att de måste fraktas med häst och vagn.

Snapphanarna fick vetskap om pengatransporten. De lyckades samla ihop ett hundratal skånska bönder, som tillsammans med några danska ryttare överföll den svenska truppen.

Efter en kort strid tvingades svenskarna fly. De lämnade nästan hela krigskassan i snapphanarnas händer.

För att få stopp på snapphanarna använde svenskarna en metod, som var tämligen misslyckad. Varje gång snapphanarna hade överfallit svenska soldater, hämnades svenskarna på vanligt folk.

I Örkereds socken i nordöstra Skåne var många bönder snapphanar. Karl XI bestämde därför att alla gårdar i trakten skulle brännas ner som straff. Resultatet blev bara att hatet växte hos folket och att ännu fler blev snapphanar.

Snapphaneriet dör ut

Till slut ändrade svenskarna taktik för att lugna folket i sina nya landskap. Kungen bestämde att alla som lovade att vara hans trogna undersåtar skulle slippa straff för vad de hade gjort mot svenskarna. Nu var det många snapphanar som tog tillfället i akt och återgick till livet som fredliga bönder.

Men somliga fortsatte att plundra och bråka. De gav sig inte bara på svenska knektar utan angrep även vanligt folk. Till slut tröttnade bönderna. På vissa håll beslöt de sig för att hålla vakt mot snapphanarna och köra bort dem från trakten. Då snapphanarna hade förlorat sitt stöd från vanligt folk, dog snapphaneriet sakta ut.

- 1 I vilka landskap fanns det snapphanar?
- 2 Varför blev folk snapphanar?
- 3 Vad var det som gjorde att snapphaneriet till slut upphörde?

Danskan förbjuds

År 1679 blev det äntligen fred mellan Danmark och Sverige. Den svenska kronan fick behålla de danska landskapen. Men den svenske kungen var fortfarande misstänksam mot sina nya undersåtar. Han kunde inte glömma att så många hade varit snapphanar under kriget och kämpat mot de svenska knektarna.

Om folket började tala svenska i stället för danska, skulle det inte dröja länge förrän de kände sig som svenskar, resonerade kungen. Han bestämde därför att prästerna hädanefter bara fick predika på svenska i kyrkorna. Alla psalmer skulle också sjungas på svenska. Men några präster fortsatte att predika på danska, för att de som lyssnade bättre skulle förstå. De prästerna kunde få hårda straff.

Den som ringde i kyrkklockorna och hade hand om kyrkans byggnader kallades för klockare, och han måste kunna läsa och skriva.

På 1690-talet bestämdes det att klockaren eller prästen i varje församling skulle undervisa barnen med hjälp av svenska böcker.

Bild från en lärobok i svenska från 1690-talet.

Många föräldrar blev glada och tacksamma över att deras barn fick lära sig läsa och skriva. De flesta vuxna hade aldrig fått gå i skola.

Efterhand vände sig folket i de nya svenska landskapen vid sitt nya språk och vid att vara svenskar.

Bönderna får större frihet

Medan Skåne och Blekinge tillhörde Danmark, hade bönderna där under flera hundra år varit livegna. En livegen människa har till exempel inte rätt att flytta från sin gård utan tillstånd från den adelsman som äger gården.

När dessa bönder nu blev svenska undersåtar, fick de större frihet än de tidigare haft. Allt färre längtade tillbaka till dansktiden.

1. Vilka metoder användes för att få folk att känna sig som svenskar?

